

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI
XIX

TÜRKİYE SELÇUKLULARI
VE KONYA

İLMÎ HAYAT

2023 KONYA

SELÇUKLU DÖNEMİ TEMEL FARSÇA KAYNAKLARDA KONYA

İzzetullah ZEKİ

Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Burdur /
TÜRKİYE, izzetullahzeki@yahoo.com ORCID ID: 0000-0001-6571-7377.

ÖZ

Bu çalışmada Konya'nın Türkiye Selçukluları dönemindeki durumu temel Farsça kaynaklara göre irdelenmiş, Anadolu'da hüküm süren İsrail oğlu Kutalmış'tan sonra Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin Mesud'a kadar geçen süreç üzerine durulmuştur. Araştırmada, Konya'nın Selçuklularca fethi, Moğollar tarafından işgali, Beylikler dönemi ve nihayet Osmanlı Devleti'ne ilhakı üzerinde durulmuştur. Çalışmada on üç temel Farsça kaynak incelenmiştir. Bazı eserlerin, doğrudan Konya'dan bahsettiği görülürken bazılarının da dolaylı olarak Anadolu coğrafyası ve Türkiye Selçuklu sultanlarından söz ettiklerine şahit olunmuştur. Çalışmada *Selcûknâme*, *Târîh-i Güzide*,

Ahbâr-ı Selâcika-i Rûm, *Mecmau'l-Ensâb*, *Rahatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr Der Târîh-i Âl-i Selcûk*, *Ahbârü'd-devletü's-Selcûkiyye*, *Âsâr'ul-Vüzerâ*, *Siyasetnâme*, *Kullîyât-ı Şems*, *Târîh-i Cihangüşâ-i Cüveynî*, *Târîh-i Olcaytu*, *Câmiü't-Tevârîh*, *Târîh-i Benâketî* ve *Tabakât-ı Nâsirî*'den istifade edilmiştir. Eserlerde öncelikli olarak Konya ismi üzerine durulmuş, Konya'nın geçmediği yerlerde Anadolu'nun farklı bölgeleri ve Türkiye Selçuklu sultanları ele alınarak Konya çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu doğrultuda doğrudan Konya'dan bahseden eserlerin Konya bahsinin sayısı belirlenmiştir. Aynı şekilde doğrudan Konya'dan bahsetmeyip Anadolu, Diyar-ı Rum, Kayser, Antakya ve Akşehir gibi isimlerin içinde bulunduğu temel eserler üzerine de durulmuştur.

Anahtar Kelimler: Farsça, Kaynaklar, Konya, Türkiye Selçuklu Devleti.

KONYA IN THE BASIC PERSIAN SOURCES FROM THE PERIOD OF SELJUKS

ABSTRACT

In this study, the political and cultural history of Konya in the period of the Seljuks of Türkiye was examined according to the basic Persian sources, and the period from the era of Qutalmish, the son of Israel, who ruled in Anatolia, to the era of Ghiyâs al-Din Masood who ruled as the Seljuk sultan, is emphasized here. In the first part of the research, which consists of two main parts, the period of Seljuks of Türkiye, the conquest of Konya by the Seljuks, the occupation by the Mongols, the period Principalities and finally its annexation to the Ottoman Empire are emphasized. In this section, fourteen basic Persian sources are examined. It is seen that some sources directly mention Konya, while others indirectly mention Anatolian geography and Anatolian Seljuk sultans. In this part of the study *Târîkh-i Guzide*, *Akhbâr-ı Salâjika-i Rûm*, *Mejma'ul-Ansâb*, *Rahatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr Der Târih-i Âl-i Seljûk*, *Akhbârü'd-devletü's-Seljûkiyye*, *Âsâr'ul-Vüzerâ*, *Seyru'l-Mulûk Ya Siyasetnâme*, *Kullîyât-i Shams*, *Târîkh-i Jihangüşhâ-i Jüveynî*, *Târîkh-i Oljaytu*, *Jâmiü't-Tevârîkh*, *Târîkh-i Benâketî* and *Tabaqât-ı Nâsirî* has been used. In the works, the name Konya was primarily emphasized, and different regions of Anatolia and sultans of Seljuks of Türkiye were discussed in the theme of Konya, where Konya was not mentioned. In this direction, the number of Konya

mentioned by the works that directly describe Konya has been determined. In the same way, the main works in which names such as Anatoli, Diyar-ı Rum, Qayser, Antakya and Akshahir are located but not directly mentioning Konya, are also emphasized.

Keywords: Persian, Sources, Konya, Seljuk State of Türkiye.

GİRİŞ

İslam medeniyetinde önemli bir konuma sahip olan Konya, asırlarca Orta Anadolu'da gerek siyasi ve gerekse ilmi birliğin merkezi olması hasebiyle adını korumayı başarmış bir şehirdir. Bölgenin Fars kaynaklarında Konya (قونیه) olarak geçmesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Nakledildiğine göre Rabbini seven iki dervişin göğe yükselmesi, uzak bir diyar olan Horasan'dan batıya semavî bir yolculuğa çıkması Müslümanlar arasında yaygın olarak anlatılan bir efsane olmuştur. Bu iki derviş, Anadolu'nun orta topraklarında uçarken, biri inelim mi anlamında "Konayım mı?" diye sormuş, diğeri ise, elbette, onay anlamında, "Konya!" dediği aktarılmıştır. Bundan böyle şehrin adı, Konya olarak kalmıştır.

Arkeolojik kanıtlara göre Konya, M.Ö. 7000 yılında Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Bu şehir, İslamiyet'ten önce Bakır Çağı, Tunç Çağı uygarlıkları, Hititler, Lidyalılar, Persler, Romalılar ve Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) gibi dönemlere tanıklık etmiştir²⁵⁹⁰.

²⁵⁹⁰ Hamdullah Müstevfî, *Târîh-i Güzide*, II, Baskı, nşr: Abdülhüseyin Nevâî, Müessesesi-i İntişârât-ı Emir Kebir, Tahran, 2015, s. 475; Emir Nâsirüddin Hüseyin (Yahya) b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî Meşhur İbn Bibi el-Müneccime, *Ahbâr-ı Selâcika-i Rûm*, nşr: Mu-

Müslümanlar için mühim bir şehir olan Konya, Hristiyanlar için de çok önemli ve kut-sal bir yer olarak bilinmiştir. Aktarıldığına göre Hristiyanlığın en önemli misyonerlerinden biri olan, teoloji ve teolojinin kurucusu Aziz Pav-lus, Küçük Asya'ya (Anadolu) bir seyahatte bulunmuştur. Aziz Pavlus bu gezi sırasında Konya halkına vaaz vermiş, ancak onun bu vaazı Museviler başta olmak üzere diğer din mensuplarını kızdırmıştır. Bu şehirde İslam'ın yayılmasının başlangıç noktası Emevî Halifesi Hz. Muaviye'nin yönetimine kadar uzanmak-tadır. Rivayet edildiğine göre Sâsânîlerin ye-nilmesinden kısa bir süre sonra Konya, İslam ordularının eline geçmiştir. Hicri birinci asırda Hz. Muaviye'nin orduları şehre hâkim olmuş, ama bu topraklarda uzun ömürlü olmamışlar-dır. 460/1067 yılında fethedildiği nakledilen Konya, tam olarak Hicri V. yüzyılın ikinci ya-rısında Selçukluların eline geçmiştir, 1097-1308 yılları arasında Selçukluların başkenti olmuş-tur²⁵⁹¹. Sultan Alâeddin Keykubâd, 1221 yı-lında şehrin surlarını yeniden inşa ettirip ku-lelerini onarıp restore ettirmiştir. Ancak şehir; Selçuklular, Beylikler, Karamanoğulları, Mo-ğollar ve İlhanlılar gibi güçlerin savaş alanı olduğu için, görünümde sürekli değişime uğ-ramıştır²⁵⁹². Nihayetinde Konya, Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmuştur. Bu dönemde her ne kadar siyasi imajını kaybetse de edebi ve tasavvufi

yönden ağırlığını muhafaza etmiştir. Çalışma-da, kronolojik bir şekilde kaleme alınan temel Farsça eserler incelenmiş, başta Konya olmak üzere Anadolu'ya ait önemli bölgeler üzerine durulmuştur.

1. Siyasetnâme (H. 479–484)

Devlet yönetimi ve ulvi ahlak ilkelerini konu edinen Siyasetnâme, meşhur Selçuklu veziri Hâce Nizâmülmülk Ebu Hasan Tûsî tarafından kaleme alınmıştır. Gazneliler ve Selçuklular hakkında genişçe bilgiler sunan eser Hiyu Berk Darak tarafından tashih edilmiş, Şah Rıza Pehlevî'nin emriyle 1962 yılında Tahran'da basılmıştır²⁵⁹³. Gazneli ve Selçuk-lu sultanlarının adalet ve davranışlarına yer veren Nizâmülmülk'ün eserinde öğütler, özlü sözler ve ibret alınacak davranışların yanı sıra Selçuklu hâkimiyetinde bulunan bazı şehir ve bölgelerden de bahsettiği görülmüştür. Açık-ça **Konya'dan söz etmeyen** Nizâmülmülk'ün Anadolu (Bilâd-ı Rum), Azerbaycan, Arran, Antakya ve Kostantiniye üzerine durduğu gö-rülmüştür²⁵⁹⁴.

2. Rahatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr Der Târih-i Âl-i Selcûk (H. 599–603)

Selçuklular hakkında genel bilgiler sunan bu eser hicri altıncı asırda yaşayan Muhammed b. Ali Râvendî tarafından yazılmıştır. Daha sonra Muhammed İkbâl tarafından tashih edilen eser, Mucteba Minevî tarafından bazı ekleme-

hammed Cevâd Meşkur, İntişarat-ı Kitabfurş-i Tahran, Tahran, 1971, s. 7.

Aziz Taliî Karakışlak ve Muhammed Taki İmam Huyî, "Nakş-ı Azerbaycan der Feth-i Anadolu Tevessutu Selcûkiyân (Bâ Teyyid Ber Faaliyethây-i Türkmenân-ı Gâzi), Târih-i İran, 75/5, 2012, s. 153.

²⁵⁹¹ Karakışlak vd., s. 153.

²⁵⁹² Fatma Takvaî, İraniyan Der Divansâlâri-i Hükümet-i Selâcika-ı Rum, Rüşd-i Âmuşiş-i Tarih, 13/1, 2011, s. 45.

²⁵⁹³ Nizamülmülk Ebu Hasan et-Tûsî, *Siyasetnâme*, tsh: Hiyu Berk Darak, Tercüme ve Neşri Kitap Yayınları, 1962, s. 6.

²⁵⁹⁴ Nizâmülmülk, s. 77.

ler yapılarak neşredilmiştir²⁵⁹⁵. Genel anlamda bir İslam tarihi kitabı sayılan eserde “*Zikr-i İbtidâ-i Kâr-ı Selcûkiyan*” başlığı altında Tuğrul Bey’den Sultan Sencer’e kadar yaşanan olaylar hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Ravendî, Türkiye Selçuklu sultanları Gıyâseddin Keyhüsrev ile Rükneddin Süleyman arasındaki mücadeleyi anlatırken sadece **bir kez Konya**’dan söz etmiştir²⁵⁹⁶.

3. Selcûknâme (H. VI. Yüzyıl)

Selcûknâme, Tuğrul Bey’e ithaf edilmek üzere Zahîrüddin Nîşâbüî tarafından yazılan bir eserdir. Bu esrin üzerinde isim yazılmamasına rağmen Ravendî ve Kâşânî tarafından işaret edildiğine göre Arslan Bey’in muallimi olan Mesud (Zahîrüddin Nîşâbüî) tarafından Tuğrul Bey’e ithaf edilmek üzere yazıldığı kesinlik kazanmaktadır. Tarihi değere sahip olan bu eserde Ravendî ve Reşidüddin Fazlullah’ın fikirlerinin şekil değiştirilerek aktarıldığı görünmüştür. Eser 1959 yılında Mirza İsmail Han Hamidü’l Mülk ve 1967 yılında Muhammed Ramazanî tarafından tashih edilmiş, 2011 yılında Tahran’da Asatır Yayınları tarafından neşredilmiştir²⁵⁹⁷.

Erken dönem Anadolu’nun fethi hakkında ilk bilgileri veren eserin 28. sayfasında Sultan Alparslan’ın Malazgirt fethi, ardından Türkmen beylerinin Anadolu’ya yayılmaları ayrıntılı bir şekilde kaleme almıştır. Anadolu (Rum), ve farklı bölgelerine değinerek Akşehir (Konya), Antakya, Amasya, Âmed, Ahlat, Erzurum,

Erzincan, Tokat, Halvan, Harput, Diyarbakır, Malatya ve Kayseri’den bahsetmiştir²⁵⁹⁸. Doğrudan Konya’dan söz etmeyen Nîşâbüî, Konya coğrafyası dâhilinde bulunan **Akşehir**’den bir kez bahsetmiştir.

4. Tabakât-ı Nâsirî (H. 658)

Genel bir tarihi eseri özelliğine sahip olan *Tabakât-ı Nâsirî* 660/1261 yılında vefat eden el-Kadı Minahacü’-d-din Ebu Ömer Osman b. Siracü’-d-din Ömer el-Cüzcânî tarafından yedinci asırda Farsça olarak iki cilt halinde yazılmıştır. Daha sonra 1984 yılında Abdülhey Habibi tarafından tahkik edilmiş ve Tahran’da neşredilmiştir. Toplamda 23 tabakadan oluşan *Tabakât-ı Nâsirî*’nin birinci cildi ise 21 tabakadan meydana gelmiştir. Bu ciltte Peygamberler tabakası, Raşit Halifeler tabakası, Emeviler tabakası, Abbasiler tabakası, doğu sultanları, Horasan, Gûr, Hint tabakası, Gazneliler, Selçuklular ve Moğol saldırısından bahsetmiştir²⁵⁹⁹. Cüzcânî, eserinin birinci cildinin on ikinci tabakasını Büyük Selçuklu Devleti ve sultanlarına ayırmıştır²⁶⁰⁰. “*Zikr-i Selâtin-i Rûm Mine’s-Selcûkiye*” başlığı altından Anadolu Selçukluları hakkında bilgi vermiştir²⁶⁰¹. Dördüncü Anadolu Selçuklu sultanı Kılıç Arslan b. Kızıl Arslan’ın Konya’da dördüncü Anadolu Selçuklu sultanı olarak tahta çıkararak Konya’da vefat ettiğini yazmıştır. Yine Beşinci Anadolu Selçuklu Sultanı Keykâvus b. Kılıç ve Altıncı Anadolu Selçuklu Sultanı Keykubâd b. Keykâvus’un

²⁵⁹⁵ Muhammed b. Ali Râvendî, *Rahatü’s-Sudûr ve Âyetü’s-Sürûr Der Tarih-i Âl-i Selcûk*, Tashih Eden: Muhammed İkbâl, Emir-i Kebir Yayınları, 1954, s. 19.

²⁵⁹⁶ Râvendî, s. 44.

²⁵⁹⁷ Zahîrüddin Nîşâbüî, *Selcûknâme*, tsh: Mirza İsmail Han Hamidü’l Mülk, Asatır Yayınları, Tahran, 1346/1238, s. 18.

²⁵⁹⁸ Hâce İmam Zahirüddin Nîşâburî, *Selcûknâme*, Çaphane-i Haver Tahran, 1953, s.s. 28-99.

²⁵⁹⁹ Kadı Minahacü’-d-din Ebu Ömer Osman b. Siracü’-d-din Ömer el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, I, thk: Abdülhay Habibi, Dünyayı Kitap Yayınları, Tahran, 1984, s. 1.

²⁶⁰⁰ Cüzcânî, I, s. 245.

²⁶⁰¹ Cüzcânî, I, s. 263.

Konya’da defnedildiğinden söz etmiştir²⁶⁰². Cüzcânî, eserinin 264. Sayfasında Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarının tahta geçişleri ve vefatlarını anlatırken **üç defa Konya**’dan bahsettiği müşahede edilmiştir²⁶⁰³.

5. Ahbâr-ı Selâcika-i Rûm (H. 683–684)

Meşhur orta çağ tarihçisi İbn Bibi’nin Anadolu Selçukluları hakkında kaleme aldığı eserinin giriş bölümünde “*Zuhûr-i Türkân-ı Selcûkî*” başlığı altında Türkiye Selçuklularının ortaya çıkışları hakkında bilgi verilmiştir. Eserde Selçukluların fethettikleri Konya’yı başkentleri haline getirdiklerini zikretmesi dikkate değerdir. İbn Bibi Konya şehrinin uzun bir süre Selçuklu Devleti’nin merkezi olarak kaldığını vurgulamıştır. Selçuklu hanedanının Konya’yı iki asırdan fazla idare ettiklerine tekit edilmiştir²⁶⁰⁴.

İbn Bibi’nin eserinde “*Zikr-i İstimâ-i Sultan Rükneddin*” bölümünde **Konya**’dan söz edildiği görülmüştür. Eserde Kutalmışoğlu Süleyman ve soyundan gelen Selçuklu sultanlarının hüküm sürdüğü bölgeler ve aralarındaki çatışmalardan bahsedilmiştir²⁶⁰⁵. 440/1048 yılında Erzurum’un, 446/1054 yılında Malatya’nın, 451/1059 yılında Sivas’ın, 459/1066 yılında Kayseri’nin, 460/1067 yılında Konya ve Amuriye’nin Selçuklular tarafından fethedildiği nakledilmiştir²⁶⁰⁶. İbn Bibi, Tokat Rükneddin

Süleymanşâh’a, Niksar Emir Nâsiruddin Berk-yarukşah’a, Ablistan (Elbistan) Mugısuiddin Tuğrulşah’a, Kayseri Nureddin Sultanşah’a, Sivas ve Aksaray Kutbuiddin Melikşah’a, Malatya Kayserşah’a, Arakülye Sencerşah’a, Niğde Araslanşah’a, Amasya Nizamüddin Argunşah’a, Ankara Muhyüddin Mesud Şah’a ve Borgulu (Uluborlu)’yu Gıyâseddin Keysehürev’e verildiğini yazmıştır²⁶⁰⁷.

Eserinde Anadolu Selçuklu sultanları hakkında genişçe yer veren İbn Bibi, hükümdarlık sırasını Sultan Rükneddin’e geldiğini şöyle ifade etmiştir: “Rükneddin, 588/1192 yılında babasının vefat haberini alınca çok üzülen derhal taziye işlerine baktı. Yardımcıları vasıtasıyla taziye malzemeleri gönderdi. Kendisi ise Tokat’tan kalabalık bir ordu topladı. Aksaray’a gelince sayısız orduya ulaştı. **Konya**’ya herkes onun hizmetine koştu. Ancak bölge halkı siperler kurarak engel olmaya çalıştı. Bu bekleyiş ve kuşatma dört ay sürdü. Her gün altmış bin yaylı asker Rükneddin’e karşı çarpıştı. Ancak bir müddet sonra elçiler gidip geldi, barış anlaşması sağlandı. Sultan Gıyâseddin’in ailesiyle beraber istediği yere gidebileceği konusunda serbest bırakıldı²⁶⁰⁸.

İbn Bibi’ye göre Gıyâseddin Keyhüsrev, şehirden çıkıp Akşehir üzerinden İstanbul’a gitmek üzereyken **Konya** nahiyelerinden olan Lâdik halkı, onun gulam ve kervanlarına saldırarak yağmaladılar. Gulamların bazıları da yağmalandı. Bunun üzerine Sultan Gıyâseddin, Larende yoluna koyuldu. Acele ile kardeşine mektup yazarak anlaşmanın aksine ihanete uğradığını yazdı. Bu haberi alan Rükneddin,

²⁶⁰² Cüzcânî, I, s. 264.

²⁶⁰³ Cüzcânî, I, s. 264.

²⁶⁰⁴ Emir Nâsiruddin Hüseyin (Yahya) b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugaî Meşhur İbn Bibi el-Müneccime, *Ahbâr-ı Selâcika-i Rûm*, nşr: Muhammed Cevâd Meşkur, İntişarat-ı Kitabfurûş-i Tahran, Tahran, 1971, s. 53.

²⁶⁰⁵ İbn Bibi s. 7.

²⁶⁰⁶ Karakışlak vd., s. 153.

²⁶⁰⁷ İbn Bibi, s. 7.

²⁶⁰⁸ İbn Bibi, s. 7.

öfkelenildi, kardeşini yağmalayanların cezalandırılmasını istedi²⁶⁰⁹. Diğer yönden Sultan Gıyâseddin'den boşalan Konya'ya giren Sultan Rükneddin, şehre girmesine karşı çıkan halkı affetti, geçmiş hatalarını görmezden geldi. Şiir ve şenliklerle hâkimiyetini kutlayarak şairleri taltif etti²⁶¹⁰. Bahsi geçen konular çerçevesinde İbn Bibi'nin eserinde Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarından bahsederken 7-566. sayfalarında **94 kez Konya**'dan söz ettiği görülmüştür.

6. Târîh-i Cihangüşâ-i Cüveynî (H. VI. Yüzyıl)

Türkiye Selçukluları hakkında Moğollar, Hârizmşahlar bağlamında genel bilgiler sunan diğer temel Farsça eser, Alâeddin Ata Melik tarafından kaleme alınan *Târîh-i Cihangüşâ-i Cüveynî*'dir. Alâeddin Ata Melik Cüveynî'nin, (623-681/1226-1283) tarafından yazılan eserin birinci cildinde, ön sözden sonra Moğolların eski âdet ve gelenekleriyle Cengiz'in yasalarına; onun ortaya çıkışından Uygur memleketlerindeki fetihlerine kadar bahsedilmiştir. Ayrıca Uygur Türklerinin dinleri, âdetleri ve efsaneleri hakkında bilgi verilmiştir. Ardından Cengiz Han'ın ölümüne kadar Mâverâünnehir ve İran'daki fetihleri ve Güyük Han'ın ölümüne kadar ortaya çıkan hadiseler ele alınmıştır. Hemen ardından Tuli ile Çağatay'dan bahsetmiştir. Eserin ikinci cildinde Hârizmşahlar tarihinden bahsedilmiştir. Cüveynî'nin çeşitli kaynaklara dayanarak ele aldığı bu cilt, Kara Hitaylar hakkında verdiği bilgilerin başka kaynaklarda bulunmaması, onun tarihî değerini daha da artırmıştır. Bunun dışında bu ciltte Ögedey za-

manından başlayarak, Hülâgû Han'ın İran'a gelişine kadar hüküm süren Moğol hükümdarlarından da bahsedilmiştir. Cüveynî'nin Moğol hâkimlerinden bahseden son kısmına ait olaylar hakkındaki bilgilerin bazılarını, kendisi gibi devlet hizmetinde bulunmuş olan babasından duyduklarına ve bazılarını da bizzat kendi gördüklerine dayandırmıştır. Eserin üçüncü cildi Mengü (Mönke) Han'ın tahta çıkışı ile başlamış, onun hükümdarlığı dönemine değinerek Hülagu'nun İran'a hareketi ve İsmailî kalelerinin alınıp yıkılması konularıyla devam etmiştir. Ardından Alamut İsmailîleri ve bunların mezhepleri hakkında bilgi sunmuştur²⁶¹¹.

Türkiye Selçukluları hakkında Moğollar, Hârizmşahlar bağlamında genel bilgiler sunan diğer temel Farsça eser Alâeddin Ata Melik tarafından kaleme alınan *Târîh-i Cihangüşâ-i Cüveynî*'dir. Genel anlamda Moğollar ve Cengiz Han hakkında önemli tarihi bilgiler aktaran eserde Anadolu Selçuklularının Hârezmşahlarla olanlar münasebetleri ve savaşlarına değinilmiştir. Eserin ikinci cildi ve 511. sayfasında Sultan Celaleddin Hârizmşah'a işaret ederek "*Zikr-i Hareket-i Sultan be Ahlat ve Feth-i Ân*" başlığı altından Hârizmşahların Anadolu seferine değinilmiştir. Cüveynî, yine esrinin ikinci cildi ve 516. Sayfasında Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı Alâeddin Keykubâd'dan "*Melik-i Rum*" diye bahsetmiş, Celâleddin Hârizmşah'ın Selçuklu sultanı ile olan savaşına "*Zikr-i Hareket-i be Harb-i Rum*"²⁶¹² başlık atmıştır. Ayrıca Selçuklulara ait bazı yer, bölge ve şehir isimlerine de yer verildiği görülmüştür. Örne-

²⁶⁰⁹ İbn Bibi, s. 8.

²⁶¹⁰ İbn Bibi, s. 8.

²⁶¹¹ Alâeddin Ata Melik Cüveynî, *Târîh-i Cihangüşâ*, Çev: Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara, 2013, s. 58.

²⁶¹² Alâeddin Ata Melik Cüveynî, *Târîh-i Cihangüşâ-i Cüveynî*, tsh: Muhammed Kazvini, İntişârat-ı Hurmus, Tahran, 2008, s. 516.

ğın Anadolu'dan Asya-ı Sağır, Rum ve Erzurum olarak bahsetmiş, Anadolu'nun Diyarbakır ve Harput bölgelerinden söz etmekle beraber **Konya**'ya hiç değinmemiştir²⁶¹³.

7. Kulliyât-i Şems (H. VII. Yüzyıl)

İlmi, ifanı ve felsefi düşünceleriyle İslam âlemini aydınlatan Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, 1221 yılında Larende (Kaman)'a geldiğinde 14 yaşında bir delikanlı idi. Babası Sultânü'l-Ulema Sultan Veled, Sultan I. Alâeddin Keykubâd'ın daveti üzerine 1228 yılında Konya'ya yerleşerek onun ilgi ve saygısına mazhar olmuştu. Babasının vefatından sonra Mevlânâ da Bedreddin Gevhertaş'ın aracılığıyla Sultan I. Alâeddin Keykubâd'la ilişkilerini devam ettirerek mektuplar yazdı²⁶¹⁴.

Selçuklu sultanlarıyla iyi ilişkiler kuran Mevlânâ, özellikle Selçuklu Devleti'nin vezirlerinden Sahib Ata ve Muînuddin Pervâne ile yakından ilişkiler kurdu. Mevlâna, mektuplarında Selçuklu sultanlarından bahsettiği gibi şiirlerinde de **Konya**'dan aşk nurunun parladığı yer olarak bahsetmiştir. Nitekim *Divan-i Kebir* adlı eserinde bu konuya şöyle değinmiştir: “*Sevgili bir saat (bir vakit) eve gel! Bizim nefesimizi tazele! Bu herifleri bir an bile olsa güldür! Meclisimizi bir saatliğine şenlendir! Gecenin yarısında gökyüzü bir saatliğine güneşi görsün! Konya'dan aşk nuru parlansın ve Semerkant Buhara'ya bir saatliğine! Geceyi birden bire gündüze çevir sabah gibi bir saat durmadan ve beklemeden! O, güneş sineden doğana dek, kuru taştan bir saatliğine çıkan su gibi, Darü'l-Mülk'ün kalbini*

*ve Enuşirvan yurdunu bir saatliğine uyandır”*²⁶¹⁵ diyerek Konya'nın aşk ve irfan yurdu olmasına dikkat çekmiş ve **bir defa Konya**'dan söz etmiştir.

8. Câmîü't-Tevârih (H. 700–710)

Orta çağ Türk Tarihinin önemli tarihçilerinden sayılan, 718/1318 tarihinde vefat eden meşhur İlhanlı veziri Reşidü'din Fazlullah Hamedânî Türk ve Moğol tarihi ile ilgili önemli ve değerli eserler bırakmıştır. Bu eserlerin en meşhuru ve ansiklopedik bir özelliğe sahip olan *Camiü't-Tevârih*'i 1306 tarihinde üç cilt ve 1310 tarihinde dört cilt şeklinde tamamlayarak Gazan Han'ın halefi Olcaytu Han'a ithaf etse de Olcaytu Han eseri kabul etmemiş, Gazan Han'a ithaf etmesini önererek kendisi için ayrı bir genel tarih yazmasını istemiştir. Bundan dolayı birinci cilt *Târih-i Gazânî* olarak adlandırılmıştır. Böylece birinci ciltte Türk-Moğol Tarihi, Olcaytu ailesi, Gazan Han'dan Cengiz Han'a kadar Moğol tarihinden bahsedilmiştir. Olcaytu Han'ın emriyle yazılan ikinci ciltte ise Olcaytu Han'ın doğumu sonrası dönem eklenmiştir. İkinci bölümde ise Hz. Âdem'den, İsrailoğulları ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'den, Hülefa-i Raşîdin, Emeviler, Abbasiler, Gazneliler, Selçuklular Hârizmşahlar, Salgurlular, İsmâîlilere, Oğuz Han'ın torunları, Türkler, Çinliler, Yahudiler, Ortaçağın Germen ve diğer Avrupalı kavimlere, Frank İmparatorluğu, Hindistanlılar ve hatta Budistlere kadar bahsedilmiştir²⁶¹⁶.

²⁶¹³ Cüveynî, s. 17.

²⁶¹⁴ Reşat Öngören, “Mevlânâ”, *DİA*, XXIX, Ankara, 2004, s. 441-448.

²⁶¹⁵ Mevlâna Celâleddin-i Rumî, *Kulliyât-i Şems ya Divân-i Kebir*, Emir Kebir, Tahran, 1977, s. 176.

²⁶¹⁶ Reşidü'din Fazlullah, *Câmîü't-Tevârih (Selçuklu Devleti)*, Çev: Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul, 2010, s. 9.

Büyük Selçuklu Devleti'nden “*Zikr-i Târih-i Âl-i Selcûk*” başlığı altından bahseden *Câmiü't-Tevârîh* Anadolu Selçuklu sultanlarına yer verilmemiştir²⁶¹⁷. Sadece Anadolu'ya ait Ahlat, Harput, Antakya, Diyarbakır, Mardin, Nusaybin, Erzincan, Erzurum, Tokat, **Akşehir (Konya)**, gibi şehir ve bölgelerinden söz etmiştir²⁶¹⁸. Zikredildiği üzere Fazlullah'ın eserinde doğrudan Konya'dan söz edilmediği ancak Konya'nın bir bölgesi olan Akşehir'den bahsedildiği görülmüştür.

9. Târih-i Güzide (H. 730)

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Konya'dan bahseden temel Farsça eserlerden biri Hamdullah Müstevfi tarafından kaleme alınan, dünyanın yaratılışından 1329 yılına kadar olan hadiseleri konu edinen *Târih-i Güzide*'dir. 1330 yılında tamamlanan eser, İslam tarihinin bir özeti şeklindedir. Duru ve basit bir üslupla yazılarak Gıyâseddin Muhammed'e ithaf edilen eserde Türkiye Selçuklu Devleti Sultanlarını anlatırken **Konya'dan** söz edilmiştir. Müstevfi, eserinde Türkiye Selçukluları konusuna “*Zikr-i Şube-i Sevom-ı Selâcika-i Rûm*” şeklinde bir başlık ayırmıştır²⁶¹⁹. Sultan Melikşah'ın fermanıyla Kayseri, Tokat ve Konya gibi diğer bölgeleri de Türk yurdu olmaya başladığına işaret ederek açıkça Konya'dan bahsetmiştir. Eserinde diğer kaynaklarda olmayan bir bilgi vererek Davud b. Süleyman'ın (Kulan Arslan) 480/1087 yılında Konya'da Selçuklu tahtına oturduğunu vurgulamıştır²⁶²⁰. Müstevfi, I.

Gıyâseddin Keyhüsrev'in babası II. İzzeddin b. Kılıç Arslan'ın vefatından sonra Konya'da tahta çıktığını yazmıştır. Onun aktardığına göre Gıyâseddin Keyhüsrev'in küçük kardeşi Rükneddin Süleyman, onunla anlaşmaya varmamıştır. Bir müddet sur imarı ile meşgul olan Gıyâseddin Keyhüsrev, kardeşleri ile anlaşarak Elbistan'a gitmeye karar vermiş, ardından İstanbul'a gitmiştir. Rükneddin Süleyman'ın vefatında sonra küçük yaştaki oğlu İzzeddin Kılıç Arslan Konya'da saltanatın başına getirilmiştir. Ancak emirlerin ihtilafı üzerine Frenk diyarında olan I. Gıyâseddin Keyhüsrev tekrar Konya'ya hâkim olmuştur²⁶²¹.

Müstevfi'nin naklettiğine göre Karaman iline bağlı bazı kaleleri ele geçiren Gıyâseddin Keyhüsrev, 609/1212 yılında Lazkiye sınırında bulunan Fasliyus (فاسليوس Alaşehir) savaşına katılarak kâfirlere karşı mücadele ederken şehit düşmüştür²⁶²². Ondan sonra oğlu İzzeddin Keykâvus tahta çıkmış, ardından Alâeddin Keykubâd iş başına gelerek yirmi yıl hüküm sürmüştür. Ayrıca müellif Alâeddin Keykubâd'ın oğlu Gıyâseddin tarafından cahilce zehirletmesi neticesinde 636/1238 yılında vefat ettiğini belirtmiştir. Bunun yanında babasının ölümünden sonra saltanatın başına gelen Gıyâseddin Keyhüsrev'in, 6 yıl hüküm sürdüğünü, Baycu Noyan, öncülüğünde gelen Moğol ordusuna karşı Anadolu emirleri de sırasıyla mağlup olup Selçuklu ordusunun dağıldığını, sultanın çadır ve savaş aletleri savaş meydanında kaldığını anlatmıştır. Müellif böylece Anadolu Moğolların eline geçtiğini ve Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in kendisi ise 644/1246 yılında vefat etti-

²⁶¹⁷ Reşidüddin Fazlullah, *Câmiü't-Tevârîh*, I, Dünyay-ı Kitap, Tahran, 1983, s. 248.

²⁶¹⁸ Fazlullah, s. 32-50.

²⁶¹⁹ Müstevfi, s. 474.

²⁶²⁰ Müstevfi, s. 475.

²⁶²¹ Müstevfi, s. 477.

²⁶²² Müstevfi, s. 477.

ğini zikretmiştir²⁶²³. Dolayısıyla Müstevfî'nin eserinin 475-480. sayfalarında Anadolu Selçuklu Sultanları bölümünde **sekiz kez Konya**'dan bahsettiği görülmüştür.

10. Mecma'ul- Ensâb (H. 733-736)

Genel olarak dünyanın yaratılış tarihi ve peygamberler tarihinden itibaren Moğol tarihi ve Türk hükümdarları tarihine kadar bahseden ansiklopedik bir özelliğe sahip olan *Mecma'ul-Ensâb*, Muhammed b. Ali b. Muhammed Şebânkârâî tarafından hicri sekizinci asırda yazılmış ve 1984 yılında Tahran'da basılmıştır. Eserde Gazneliler ve Büyük Selçuklu sultanlarından ayrıntılı olarak bahsedilmiştir²⁶²⁴. Irak Selçukluları, Azerbaycan, Kafkaslar ve Anadolu hakkında dolaylı bir şekilde değinen Şebânkârâî, **Konya** ile ilgili herhangi bir bilgi zikretmemiştir.

11. Târih-i Benâketî (H. 817)

Anadolu Selçuklu sultanlarından ve Anadolu'dan bahseden *Târih-i Benâketî Ravzatü'l-el-bâb fî ma'rifeti't-tevarîh ve'l-ensab*, Fahrü'd-dîn Ebû Suleymân Dâvûd b. Tâcu'd-dîn Benâketî, tarafından kaleme alınmıştır. 1951 yılında Tahran'da Cafer Şiar tarafından neşredilmiştir. Genel bir dünya tarihi mahiyetini taşıyan eserin dördüncü bölümünde Selçuklulardan bahsedilmiş, Büyük Selçuklu sultanlarına yer verilmiştir²⁶²⁵. Ayrıca Anadolu'dan (Rum)

Ahlat, Adana, Erzen-i Rum (Erzurum), İzmit, İstanbul, Antalya, Anguriye (Ankara), Bahr-ı Rum, Bâbü'r-Rum, Harran, Halvan, Derya-ı Rum, Diyarbakır, Sivas, Tarsus, Kostantiniyye, Kayseri ve Karaman'dan söz edip **Konya**'ya değinmemiştir²⁶²⁶.

12. Âsâr'ul- Vüzerâ (H. 875-892)

Bu eser, Timurluların devlet adamlarından Seyfüddin Hacı b. Nizam Ukaylî tarafından Hoca Kıvamuddin Nizamülmülk'e ithaf edilmek üzere yazılmıştır. 12 babdan oluşan eserin birinci bölümünde Reşit Halifeler öncesi vezirler, Emevi vezirleri, Abbasi vezirleri, Sâmânoğullarının vezirleri, Gaznelilerin vezirleri, Büveyhiler vezirleri, Selçukluların vezirleri, Hârizmşahların vezirleri, Cengiz Han ve onun torunlarının vezirleri, Âl-i Muzaffer vezirleri, Gûrluların vezirleri ve Timurluların vezirleri hakkında bilgi vermektedir. Eser 1958 yılında 393 sayfa olarak Tahran Üniversitesi tarafından yayınlanmıştır²⁶²⁷.

Ukaylî, eserinin 203 ve 258. sayfalarında "*Âl-i Selcûk*" başlığı altında Selçuklu vezirlerinden bahsetmiştir. 246. sayfada "*Rumiyan*" başlığı altından Anadolu'dan söz etmiştir. Eserin 207. sayfasından ise "*Kayseriyan*" başlığı altında yine Anadolu'yu (Rum) konu edinmiş, Âmed (Diyarbakır), Diyar- Bekir, Diyar-ı Türk, Kostantiniye ve Malatya'dan bahsetmiş, **Konya**'nın adını hiç dile getirmemiştir²⁶²⁸.

²⁶²³ Müstevfî, s. 478.

²⁶²⁴ Mecma'ul Ensâb Muhammed b. Ali b. Muhammed Şebânkârâî, *Mecma'ul Ensâb*, Yayınlayan: Emir-i Kebir Yayınları, Tahran, 1984, s. 26.

²⁶²⁵ Fahrü'd-dîn Ebû Suleymân Dâvûd b. Tâcu'd-dîn Benâketî, *Târih-i Benâketî, Ravzat ü'l-elbâb fî ma'rifeti't-te-*

varîh ve'l-ensab, nşr: Cafer Şiar, Sisile-i İntişârât-ı Ecümen-i Âsar-ı Millî, Tahran, 1951, s.s. 234-274.

²⁶²⁶ Benâketî, s.s. 8-427.

²⁶²⁷ Seyfüddin Hacı b. Nizam Ukaylî, *Âsâr'ul- Vüzerâ*, Tahran üniversitesi Yayınları, Tahran, 1958, s. 1.

²⁶²⁸ Ukaylî, s. 207.

13. Târîh-i Olcaytu (H. IX. Yüzyıl)

Meşhur Orta çağ tarihçilerinden Abdullah b. Ali Kâşânî (h. 836), tarafından kaleme alınan *Târîh-i Olcaytu*, Moğol hanedanına özel yazılmış bir eserdir. 2002 yılında Muhin (Muhsin) Hambeli tarafından neşredilen eser günümüze kadar ulaşmış olup defalarca basılıp farklı dillere çevrildiği bilinmektedir. Eserin müellifi 714/1314 olaylarından bahsederken Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki gelişmelere değinmiştir. Nakledildiğine göre bu tarihte Moğol Hanına Anadolu'dan bir elçinin gelerek Karamanoğulları ve Türkmenlerden şikâyet ederek bunların Şam, Anadolu ve Konya üzerindeki saldırılarının durdurulması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Emir Çoban Noyan Firuz bölgeye gönderilmiştir²⁶²⁹. Konya'ya giren Emir Çoban, Karamanoğullarını dağıtmış, şehri kontrolü altına almıştır²⁶³⁰. Söz konusu olaylarla ilgili Kâşânî'nin eserinin 166, 169 ve 170. sayfalarında **üç kez Konya**'dan bahsettiği görülmüştür.²⁶³¹

SONUÇ

İslam tarihi ve medeniyeti açısından önemli bir konuma sahip olan Konya, Farsça kaynaklarda özellikle Selçukluların Anadolu'ya akın etmelerinden sonra yoğun bir şekilde yazılmaya ve çizilmeye başlandığı görülmüştür. Özellikle orta çağ tarihçileri İbn Bibi, Müstevfî, Kâşânî, Cüzcânî, Mevlâna ve Râvendî'nin doğrudan Konya hakkında yazdıkları görülmüştür. İbn Bibi'nin 94, Müstevfî'nin sekiz,

Cüzcânî'nin üç, Kâşânî'nin üç, Mevlâna ve Râvendî'nin birer defa Konya'dan söz ettikleri tespit edilmiştir. Nîşâburî ve Fazlullah'ın Konya'ya bağlı Akşehir'e değindikleri görülmüştür. Nizâmülmülk, Cüveynî, Şebânkâreî, Benâketî ve Ukaylî'nin Anadolu ve bölgelerinden bahsetmelerine rağmen Konya'ya hiç temas etmedikleri saptanmıştır.

Sultan Alparslan'ın 1071 yılında Anadolu'nun kapılarını Türklere açmaya başlamasıyla beraber Oğuzlar-Türkmenler Türkistan ve Horasan coğrafyasından boy ve aşiretleri halinde Anadolu'ya göç etmişlerdir. Selçuk Beyin oğlu İsrail(Aslan Yabgu)'nun oğlu, Kutalmış'ın çocukları Süleymanşâh'ın liderliğinde Türkiye Selçuklularının Konya hâkimiyeti ve devletleşme sürecinin başladığı görülmüştür. Selçuklu Ordusunun fethettiği yerlere koyun, kuzu ve keçi sürüleri ile Konya ve etrafına yerleşen Oğuz Boylarının yanında halkın gönlünü İslam'a ısındırmak üzere Horasan erenleri de söz konusu bölgelere yerleşmişlerdir. Temel Farsça Kaynaklar, özellikle Alâeddin Keykubâd dönemini anlatırken Konya'nın önemine değinmişler, siyasi birliğin merkezi olarak tanıtmışlardır.

KAYNAKÇA

BENÂKETÎ, Fâhru'd-dîn Ebû Suleymân Dâvûd b. Tâcu'd-dîn, *Târîh-i Benâketî, Ravzat üli'l-elbâb fî ma'rifeti't-tevarîh ve'l-ensab*, nşr: Cafer Şiar, Sisile-i İntişârât-ı Ecümen-i Âsar-ı Milli, Tahran, 1951.

CÜVEYNÎ, Alâeddin Ata Melik, *Târîh-i Cihângüşâ*, çev: Mürsel Öztürk, TKK Yayınları, Ankara, 2013.

CÜVEYNÎ, Alâeddin Ata Melik, *Târîh-i Cihângüşâ-i Cüveynî*, tsh: Muhammed Kazvini, İntişârât-ı Hurmus, Tahran, 2008.

CÜZCÂNÎ, Kadı Minahacı'd-din Ebu Ömer Osman b. Siracı'd-din Ömer el-Cüzcânî, *Tebakât-i Nâ-*

²⁶²⁹ Abdullah b. Ali Kâşânî, *Târîh-i Olcaytu*, tsh: Muhin Hambeli, Şirket-i İntişârât-ı İlmi ve Ferhengi, Tahran, 2012, s. 167.

²⁶³⁰ Kâşânî, s. 168.

²⁶³¹ Kâşânî, s. 170.

- sirî, I, Tahkik Eden: Abdülhay Habibi, Dünyayı Kitap Yayınları, Tahran, 1984.
- FAZLULLAH, REŞİDÜ'DİN, *Câmiü't-Tevârih (Selçuklu Devleti)*, Çev: Erkan Göksu, H.Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul, 2010.
- FAZLULLAH, Reşidüddin, *Câmiü't-Tevârih*, I, Dünyayı Kitap, Tahran, 1983.
- HÂNDMİR, Gıyâsuddin Humamüddin Hüseyini, *Târih-i Habibü's-Siyer fi Ahbâr-ı Efrâd-ı Beşer*, tsh: Muhammed Debir Siyaki, Kitabfuruş-i Hayam, Tahran, 1974.
- İBN BİBİ, Emir Nâsirüddin Hüseyin (Yahya) b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî Meşhur el-Müneccime, *Ahbâr-ı Selâcika-i Rûm*, nşr: Muhammed Cevâd Meşkur, İntişarat-ı Kitabfuruş-i Tahran, Tahran, 1971.
- KARAKIŞLAK, Aziz Talî ve Huyî, Muhammed Taki İmam, "Nakş-ı Azerbaycan der Feth-i Anadolu Tevessutu Selcûkiyân (Bâ Teyyid Ber Faaliyet-hây-i Türkmenân-ı Gâzi), *Târîh-i İnan*, 75/5, 2012, s. 153.
- KÂŞÂNÎ, Abdullah b. Ali *Târîh-i Olcaytu*, tsh: Muhin Hambeli, Şirket-i İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, Tahran, 2012.
- MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RUMÎ, *Kulliyât-i Şems*, Emir Kebir, Tahran, 1977.
- MÜSTEVFÎ, Hamdullah, *Târîh-i Güzide*, II, Baskı, nşr: Abdülhüseyin Nevâî, Müessesesi-i İntişârât-ı Emir Kebir, Tahran, 2015.
- NÎŞABURÎ, Hâce İmam Zahirüddin, *Selcûknâme*, Çaphane-i Haver Tahran, 1953.
- NİZÂMÜLMÜLK, Ebu Hasan Tûsî, *Siyasetnâme*, tsh: Hiyu Berk Darak, Tercüme ve Neşri Kitap Yayınları, 1962.
- ÖNGÖREN Reşat, "Mevlânâ", *DİA*, XXIX, Ankara, 2004, s. 441-448.
- RÂVENDÎ, Muhammed b. Ali, *Rahatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr Der Tarih-i Âl-i Selcûk*, tsh: Muhammed İkbâl, Emir-i Kebir Yayınları, 1954.
- REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, *Câmiü't-Tevârih*, I, Dünyayı Kitap, Tahran, 1983.
- ŞEBÂNKÂREÎ, Mecma'ul Ensâb Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Mecma'ul Ensâb*, Yayınlayan: Emir-i Kebir Yayınları, Tahran, 1984.
- TAKVAÎ, Fatma, "İraniyan Der Divansâlâri-i Hükümet-i Selâcika-ı Rum", *Rüşd-i Âmuziş-i Tarih*, 13/1, 2011, s.s. 38-45.
- UKAYLÎ, Seyfüddin Hacı b. Nizam, *Âsâr'ul-Vizerâ*, Tahran üniversitesi Yayınları, Tahran, 1958.